

Vývoj katedry.

Ideologické zásahy do vývoje a činnosti.

Od doby mého příchodu na fakultu (1949) se pravidelně objevovaly zásahy do činnosti katedry, které měly převážně ideologický charakter. Zdrojem byly buď zásahy vnější, mimo psychologické (různé kampaně, vynucované změny v ideologii aj.) anebo se odehrály přímo v psychologii - většinou však vyvolané pracovníky mimo katedru.

Příklady (výčet všech podobných zásahů do vývoje by byl příliš dlouhý):

a/ Ve školním roce 1949/50 byla sálně propagována sovětská psychologie, reprezentována jmeny Těplov, Šmirnov aj., která byla v podstatě orientována introspektivně, zamítala experiment (alespon v některých oblastech Pavlov (a vůbec fyziologické myšlení) byla chápána jako vulgární materiálista, který nemá pro psychologii žádný význam. Po prázdninách se studenti dověděli, že v SSSR proběhlo zasedání Akademie lékař. věd a konstatovalo, že Pavlovovo učení je jediné správné a je i základem celé psychologie. Všichni studovali Pavlova - většinou nebyly prameny dostupné - a docházeli k trapným zjednodušováním. Nová koncepce byla prosazována často velmi agresivně - paradox byl v tom, že jediný, kdo Pavlova důkladně znal byl prof. Stavěl z doby předválečné - ten však v tomto směru nebyl persona grata.

b/ Další zmatek do systému vnesly kampaně kolem posledních prací Stalinových (jazykověda - ekonomie), které byly chápány - opět patřičně agresivně - jako další základ psychologie, o kterém se nediskutuje

c/ Existovala řada tabuisovaných oblastí i metod (sociální psychologie, psychologické testy, psychoanalýza, behaviorismus atd)

Toto vše vedlo k omezování rozhledu studentů a tehdejší učitele k obranářskému postoji - nešlo totiž jen o výuku, ale vůbec o udržení psychologie jako samostatného oboru. Zde se odráželo velmi negativně rušení velmi dobře fungujících institucí (Čs. ústav lidské práce, psychodiagnostická zařízení aj.). Připočteme-li k tomu odříznutí od kontaktu se světovou vědou a naprostý nedostatek literatury (chyběla ovšem literatura z let válečných), pak není divu, že jen obtížně se udržoval alespon minimální standard výuky.

Přesto však se postupně dařilo katedře psychologii ubránit a postupně prosazovat nové koncepce (i když často halené do dobové a požadované terminologie) a postupně se uplatňovat v praxi - v té době se začala prosazovat psychologie ve zdravotnictví. Hlavní zásluhu však o uhájení psychologie měl prof. Doležal, zatímco prof. Stavěl volil spíše taktiku uzavření do sebe a do vlastní práce. Prof. Příhoda byl jako představitel "předválečného pedagogického reformismu" neustále kritisován, ale nebyl ochoten ze svých posic a koncepcí ustupovat.

V 60. letech se situace postupně zlepšovala. Docházelo k obnově psychologického bádání, přednášelo se mnohem volněji, zlepšovala se situace knihoven (spíše díky iniciativě jedinců) a rozšiřovaly styky se zahraničím. Postupně dochází k výměně generací. Prof. Příhoda odchází do důchodu, stejně tak prof. Stavěl (spíše kombinace důvodů zdravotních a ideologických) prof. Doležal umírá 1965. Postupně odělení Psychologického ústavu od katedry se začíná stírat po odchodu prof. Tardyho do ČSAV - tou dobou řídil pracoviště doc. Machač.

Hlavní problém vznikl tím, že katedra jako celek dokázala spolu s Machačem klást jistý odpor a udržovat i proti tehdejšímu děkanovi vlastní identitu. Proto musela přijít fáze, ve které byli povoláváni pracovníci zvenku, jejichž úkolem bylo situaci "normalisovat". Byli to mnohdy neoborníci, kteří využili situace k sebeprosazení.

Došlo pak k situaci, že klinickou psychologií řídil fyziolog, který sám klinickou zkušenost měl minimální (T. Radil), psychologií práce řídil absolvent dálkového studia, který měl pouze zkušenosti s teorií řízení (J. Khol) a obecnou psychologií dirigoval člověk s výklymi ambicemi, ale bez pochopení skutečných potřeb oboru (J. Linhart). Způsoby řízení, ale i autorita nových vedoucích byla velmi sporná. Katedra tím ztrácela autoritu v psychologické obci a postupem doby byla stále více přehlížena. Přesto však řada učitelů si autoritu zachovala - jednalo se však o jedince, kteří nacházeli své uplatnění i mimo fakultu v odborných kruzích. Potlačena byla i výzkumná činnost, resp. byl vykonáván nátlak, aby pracovníci katedry pracovali v intencích nových vedoucích a bez ohledu na vnitřní potřeby oboru. Postupně upadalo i vyvení knihovny, laboratorního vybavení pro praktická cvičení, dokumentačních a rešeršních služeb atd. Vlastní výzkumné úkoly byly spíše jednotlivými pracovníky vyvzdorovány a uskutečňovaly se za ekonomicky velmi slabých podmínek,

Další důsledek normalizačních podmínek byl nevhodný systém výběru studentů. V první řadě se postupně snižovala kvalita průmárního výběru tím, že postupně mnozí nadaní studenti (či jejich rodiče) dávali přednost technickým či přírodovědným oborům). Sekundární výběr byl ovlivňován kádrovými kritérii a v mnoha případech byli přijímáni i uchazeči, kteří zkouškami neprošli.

V současné době je hlavní problém katedry její generační složení. Zhruba polovina členů se blíží důchodovému věku; jedná se o odborníky, kteří v oblasti své působnosti mají značnou autoritu. Druhá část katedry jsou mladší pracovníci, z nichž mnozí nastupovali po ukončení studia a v mnoha případech jim chybí přiměřená praxe. Naproti tomu v praxi je celá řada odborníků, kteří prokázali mnohokrát pedagogické schopnosti a pravděpodobně by se uplatnili ve výuce. Někteří z nich přednášejí externě, ale jejich síly nejsou pro výuku pochopitelně využity v dostatečné míře. Také ~~rozpa~~ generační mezera (na katedře chybí generace ve věku 40 - 50 let) není výhodná. Kromě toho řada pracovníků katedry hledá i dnes oporu v oblasti aplikační a mnozí se uplatňují mimo katedru. Toto vede k jistému tříštění sil. Z hlediska počtu členů je katedra zdánlivě velká, ale ve skutečnosti na své úkoly stačí jen s obtížemi (existují poměrně rozsáhlé pedagogické úvazky pro jiné fakulty) a při případném růstu posluchačů vznikne nezbytnost většího počtu paralelních seminářů, cvičení apod.

Předpokládá se, že v nejbližší době bude obnoven Psychologický ústav. Pokud se má jeho činnost rozvíjet tak, jak odpovídá minulým tradicím, bylo by třeba přijmout několik zaměstnanců na středníškolské úrovni; laboranti, techničtí asistenti, programátoři aj. Pro tyto pracovníky zřejmě nebudou finanční fondy, což značně sníží produktivitu výzkumných pracovníků. Nelze přehlížet ani tu skutečnost, že na zhruba 32 vysokoškoláků má katedra pouze jednu sekretářku a tři technické pracovníky. Při počtu více než 500 studentů je tento stav kritický. Není zajištěna knihovna a dokumentační služby, což znesnadňuje výuku. Jen obtížně se zajišťuje cvik v experimentálních metodách a v psychodiagnostice; využití počítačů ve výuce prakticky neexistuje.

Psychologický ústav

byl založen kolem r. 1922 Františkem Krejčím. Postupně byl zrušen v letech 1939, pak v roce 1950 a konečně v roce 1972. Ve své poslední podobě vznikl v roce 1956 jako laboratoř a byl budován od začátku v Toskánském paláci. Programově byl koncipován jako výzkumná jednotka zaměřená na rozbor činnosti člověka, a to speciálně na rozbor činnosti pracovní. Postupně byly vybavovány experimentální místnosti, vybudovány zvukotěsné kabiny a kromě odborných psychologů byl přijímán i technický personál. Po řadu let bylo velké úsilí věnováno výstavbě a vývoji experimentálních zařízení. Tato koncepce musila být mnohokrát hájena proti kritikám, které odmítaly experiment a kvantitativní metody jako výzkumnou metodu v psychologii a objevoval se i pojem technický formalismus.

V šedesátých letech vznikla v ústavu celá řada experimentálních studií (Doležal, Břichcín, Břicháček, Bureš, Hampejsová, Malotínová aj.). Tyto studie se vesměs zaměřovaly na rozbor různých forem pracovních činností člověka a postupně se vypracovávaly ve srovnávacím výzkumu s cílem hledat obecně platné faktory, ovlivňující činnost člověka. Tato pozice byla v poslední době života prof. Doležala kritizována z kruhů mimo psychologii na FFUK a kritika mířila na to, že bezprostředně nelze výsledky aplikovat do terénní praxe.

Po nástupu doc. Machače se Psychologický ústav rozšířil směrem k přímé aplikaci - uspořádal např. několik konferencí, kterých se účastnilo mnoho tehdejších pracovníků v průmyslu. Vzniklo meziresortní středisko psychologie práce, které programově řídilo aplikaci poznatků výzkumu v průmyslu. Paralelně s tím vznikl samostatný časopis Psychologie v ekonomické praxi, jehož úkolem bylo koordinovat činnost průmyslových psychologů.

V této době bylo v Psychologickém ústavu ~~zaveden~~ systemizováno 37 míst (dohromady s katedrou to bylo ~~klikakxkxkx~~ více než 60 osob).

Po roce 1970 se objevují silné tlaky na likvidaci ústavu i na snížení počtu pracovníků. Objevil se návrh na sloučení s Psychologickým ústavem ČSAV, ~~xi~~ který znamenal praktické převedení univerzitního pracoviště pod správu akademie. Postupně se omezovaly dotace, snižovaly se stavy a omezovaly se možnosti aplikace výzkumu. Likvidace ústavu měla celou řadu negativních důsledků:

~~Technické oddělení~~

Technické a vývojové oddělení včetně vybavení dílen bylo převedeno i se zaměstnanci na děkanát. Stávající experimentální zařízení nebylo možno udržovat a rychle stárlo. Ztratil se kontakt s vývojem techniky a na několik let nebylo možno využít rozvíjející se výpočetní techniky. Zároveň se přerušila tradice některých výzkumných směrů, rozbily se výzkumné týmy a ztratil se kontakt se světem. Postupně došlo i k likvidaci řady aplikovaných výzkumů, které byly prováděny pro potřeby některých průmyslových koncernů. Likvidací laboratorních zařízení byl poškozen pedagogický proces a ztratila se základna pro výcvik v experimentálních technikách.

Odstranění těchto škod bude v současné době nesmírně obtížné a při předpokládaném snižování nákladů jen těžko proveditelné. Pravděpodobně nezbude nic jiného než pracovat v kooperaci s jinými pracovišti, což bude opět obtížné organizačně a nezaručí ani možnosti výcviku studentů.

V. Břicháček
květen 1990

Vývoj katedry.

Ideologické zásahy do vývoje a činnosti.

Od doby mého příchodu na fakultu (1949) se pravidelně objevovaly zásahy do činnosti katedry, které měly převážně ideologický charakter. Zdrojem byly buď zásahy vnější, mimo psychologické (různé kampaně, vynucované změny v ideologii aj.) anebo se odehrály přímo v psychologii - většinou však vyvolané pracovníky mimo katedru.

Příklady (výčet všech podobných zásahů do vývoje by byl příliš dlouhý):

a/ Ve školním roce 1949/50 byla sálně propagována sovětská psychologie, reprezentována jmeny Těplov, Šmirnov aj., které byla v podstatě orientována introspektivně, zamítala experiment (alespon v některých oblastech Pavlov (a vůbec fyziologické myšlení) byl chápán jako vulgární materialista, který nemá pro psychologii žádný význam. Po prázdninách se studenti dověděli, že v SSSR proběhlo zasedání Akademie lékař. věd a konstatovalo, že Pavlovovo učení je jediné správné a je i základem celé psychologie. Všichni studovali Pavlova - většinou nebyly prameny dostupné - a docházelo k trapným zjednodušováním. Nová koncepce byla prosazována často velmi agresivně - paradox byl v tom, že jediný, kdo Pavlova důkladně znal byl prof. Stavěl z doby předválečné - ten však v tomto směru nebyl persona grata.

b/ Další zmatek do systému vnesly kampaně kolem posledních prací Stalinových (jazykověda - ekonomie), které byly chápány - opět patřičně agresivně - jako další základ psychologie, o kterém se nediskutuje

c/ Existovala řada tabuisovaných oblastí i metod (socialní psychologie, psychologické testy, psychoanalýza, behaviorismus atd)

Toto vše vedlo k omezování rozhledu studentů a tehdejší učitele k obranářskému postoji - nešlo totiž jen o výuku, ale vůbec o udržení psychologie jako samostatného oboru. Zde se odráželo velmi negativně rušení velmi dobře fungujících institucí (Čs. ústav lidské práce, psychodiagnostická zařízení aj.). Připočteme-li k tomu odříznutí od kontaktu se světovou vědou a naprostý nedostatek literatury (chyběla ovšem literaturu z let válečných), pak není divu, že jen obtížně se udržoval alespon minimální standard výuky.

Přesto však se postupně dařilo katedře psychologii ubránit a postupně prosazovat nové koncepce (i když často halené do dobové a požadované terminologie) a postupně se uplatňovat v praxi - v té době se začíná prosazovat psychologie ve zdravotnictví. Hlavní zásluhu zářem o uhájení psychologie měl prof. Doležal, zatímco prof. Stavěl volil spíše taktiku uzavření do sebe a do vlastní práce. Prof. Příhoda byl jako představitel "předválečného pedagogického reformismu" neustále kritisován, ale nebyl ochoten ze svých posic a koncepcí ustupovat.

V 60. letech se situace postupně zlepšovala. Docházelo k obnově psychologického bádání, přednášelo se mnohem volněji, zlepšovala se situace knihoven (spíše díky iniciativě jedinců) a rozšiřovaly styky se zahraničím. Postupně dochází k výměně generací. Prof. Příhoda odchází do důchodu, stejně tak prof. Stavěl (zpříž kombinace důvodů zdravotních a ideologických) prof. Doležal umírá 1965. Postupně odělení Psychologického ústavu od katedry se začíná stírat po odchodu prof. Tardého do ČSAV - tou dobou řídil pracoviště doc. Machač.